

אגדת הַהַיּוֹם

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי >> כח תשרי—ד מרחשון >> בבא מציעא לג-מ

העני ואני - מי קודם

רקע

המשנה עוסקת בדיני קדימות, לעניין השבת אבדה ולעניינים אחרים.

ביאור

המשנה אומרת: אדם שיכול לטפל רק באבדה אחת, של עצמו או של אביו - יטפל באבדה של עצמו. אדם שיכול לטפל רק באבדה אחת, של עצמו או של רבו - יטפל גם כן באבדה של עצמו. שואלת הגמרא: מנין לומדים זאת? אמר רב יהודה בשם רב: הפסוק אומר: "אפס כי לא יהיה בך אביון"; מהמילה "בך" לומדים שקודם כל אדם צריך לדאוג לממון עצמו, שהוא לא יהיה אביון, ואחר כך עליו לדאוג לאחרים. עוד אמר רב יהודה בשם רב: כל מי שנוהג כך (כלומר דואג לעצמו ולא לאחר, כשאי אפשר לדאוג לשניהם) בסוף נהיה אביון בעצמו.

הכוונה ללימוד עצמי

שאלות

מדוע מי שדואג לעצמו על חשבון אחרים, סופו שיהיה אביון בעצמו?
ואיך ייתכן שהגמרא אומרת זאת, אם רגע לפני כן היא אמרה שאדם דווקא צריך לדאוג לעצמו על חשבון אחרים?

כיווני חשיבה

כדאי לשים לב שאותו חכם אמר את שתי האמירות בגמרא (רב יהודה בשם רב), כך שלא מדובר במחלוקת בין גישות שונות וכדומה. חייב להימצא הסבר שמיישב את שתי האמרות יחד.

האגדה: בבא מציעא לג א

(משנה)

אֲבִדְתוּ וְאֲבִדְת אָבִיו, אֲבִדְתוּ קוֹדְמָת.
אֲבִדְתוּ וְאֲבִדְת רַבּוֹ, שְׁלוֹ קוֹדֵם...

(גמרא)

מָנָא הַנִּי מִיְלִי? אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב:
אָמַר קָרָא: "אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן",
שְׁלָךְ קוֹדֵם לְשֵׁל כָּל אָדָם.
וְאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב:
כָּל הַמְקִיִּים בְּעַצְמוֹ כֶּה, סוֹף בָּא לְיַדִּי כֶּה.

אגדה היום

גיליון 51 | בבא מציעא לג-מ
העני ואני - מי קודם

יד מאופקת, לב בווער (הלכה ואגדה) *השאלה בסוסי*

שוב מתקשרים מעמותה כלשהי ומבקשים תרומה. תמיד אין לכם זמן לטלפונים כאלה, אבל הפעם הטלפנית מהעמותה התקשרה בזמן באמת גרוע מבחינתה: זה עתה עברתם על פירוט ההכנסות וההוצאות. מצד אחד רוצים לתת, אבל מצד שני גם התקציב המשפחתי שלנו לא בשמים. מה עושים?

נראה שהגמרא שלפנינו באה לתת תשובה לשאלה זו, הבעיה היא שהיא נותנת שתי תשובות הפוכות. לא זו בלבד שהן מובאות בנשימה אחת, הן גם נאמרות מפי חכם אחד, את שתיהן אמר רב יהודה בשם רב. מצד אחד הוא מסביר את פסיקת הדין במשנה, ומבהיר שאדם צריך לדאוג קודם כל שהוא עצמו לא יהפוך לאביון, לפני שהוא הולך להציל אביונים אחרים. מצד שני, הוא אומר שמי שנוהג על פי עיקרון זה, ודואג לעצמו מבלי לתת לאביונים – סופו שיהפוך לאביון בעצמו. איך ייתכן שחכם יבקר את מי שמקשיב לו? האם רב יהודה בשם רב אינו סותר את עצמו?

נראה שזו דוגמה טובה להבדל שבין הלכה לאגדה. שתי אמירותיו של רב יהודה אכן מנוגדות, אך הניגוד ייחשב לסתירה רק אם שתי האמירות תשתייכנה לאותה קטגוריה, תשבנה על אותה משבצת. אפשר להסביר כי מבחינת ההלכה המעשית אדם חייב לדאוג לעצמו, אך המוסר והמצפון אמורים לעורר את לבו לדאוג לאחר.

מהי, אם כן, ההדרכה בפועל? "לב האדם צריך להיות נתון לאחר, החוש המוסרי שלו אמור לבעור בו ולקרוא לו לוותר בשביל הזולת, אך בשורה התחתונה עליו לדאוג לעצמו."

השולחן ערוך, ולפיה אדם אמור לדאוג לעצמו – אלא שמצופה ממנו לנהוג לפני משורת הדין, ולתת לאחר. אך כנראה יש גם פירוש אחר, שהרי הרמב"ם למשל הזכיר רק את האמירה הראשונה, ולא ציין את האפשרות לתרום לאחר על חשבון עצמך. מסתבר כי לפי הפירוש השני, יש אכן הבדל חד וברור בין הלכה לאגדה, והאגדה אינה נפסקת למעשה. ייתכן שאדם מחויב באופן מוחלט לדאוג לעצמו, והתעלמותו מצרכי עצמו לטובת אחרים לא תחשב למידת חסידות אלא לעברה, וגם להתאבדות כלכלית. לב האדם צריך להיות נתון לאחר, החוש המוסרי שלו אמור לבעור בו ולקרוא לו לוותר בשביל הזולת, אך בשורה התחתונה עליו לדאוג לעצמו. בסופו של דבר, על אף השאיפות המוסריות הגבוהות, העולם אמור גם לתפקד – זה לא יקרה אם אנשים יתנו לאחרים ויתרוששו בעצמם.

לכל הדעות, מי שמתרכז רק בכיסו הפרטי עשוי להידרדר לעוני. לפי הפירוש הראשון, שקורא ללכת לפני משורת הדין בפועל, ייתכן שדאגת האדם לעצמו בעייתית גם מבחינה מעשית, מפני שהתנהלות אגוצנטרית צרת-עין עשויה להוביל לטעויות קשות ולקריסה כלכלית. לפי הפירוש השני, שלפיו דאגת האדם לעצמו היא הצעד הנכון מעשית, העוני שיגיע ביום מן הימים הוא אולי תוצאה של ירידה מוסרית-רוחנית. אבל בפועל, אדם אינו אמור לעסוק בחשבונות האלה. **עליו לנהל את מצבו הכלכלי מתוך אחריות ושיקול דעת ריאלי, מבלי לכבות לרגע את אש המוסר והאכפתיות היוקדת בליבו.**

תחשוב רע –

יהיה רע...

מכשנות האלצה

מהרל מפראג, חידושי אגדות

כי האדם בעל פועל בעצמו יותר ממה שיפעל בזולתו, כי כאשר הוא פועל בעצמו אין דבר מתנגד לו...

וכאשר הוא מתיירא מן עניות, הרי יתן לעניות מקום לפעול בו, יבוא אליו הדבר, וכמו שאמר איוב: ואשר יגורתי יבא לי.

כי כאשר הוא ירא מפני דבר אחד, והוא בעצמו מקטין עצמו לפני אותו דבר שהוא ירא ממנו, ובזה פועל בו אותו דבר, ובפרט העניות...

אף על גב ששלו קודם, היינו מצד היוב, שאינו חייב שיחוס על חברו קודם;

אבל כאשר קובע בנפשו כך, וזהו כאשר מתיירא מן העניות, אז הוא בא לידי כך.